

Beste partner,

Lange tijd leefden we in Europa in vrede en stabiliteit, maar tijden veranderen. De internationale veiligheidssituatie is de afgelopen jaren in hoog tempo verslechterd. Het is geen kwestie van *of* we maatschappij-ontwrichtende effecten gaan ervaren, maar *wanneer*. Nederland is nu al doelwit van hybride aanvallen, zoals cyberoperaties, spionage en sabotage. Daarom moet de gehele samenleving weerbaarder worden. Weerbaarheid betekent dat er voorbereidingen worden getroffen. Ook jouw organisatie speelt hierin een rol.

Gesprekstool maatschappelijke weerbaarheid

Deze gesprekstool helpt jouw organisatie om het gesprek over weerbaarheid te voeren. Het geeft uitleg waarom het gesprek zo belangrijk is. En aan de hand van de instructies ga je het gesprek aan over de weerbaarheid van jouw organisatie. Het daagt je uit om over verschillende scenario's na te denken.

Handleiding

Om de weerbaarheid van onze samenleving te vergroten moeten we inzicht krijgen in onze kwetsbaarheden en de manier waarop we ons kunnen voorbereiden op verschillende dreigingen.

Het is belangrijk om het gesprek over maatschappelijke weerbaarheid te voeren, ook binnen uw organisatie. Gebruik hiervoor deze gesprekskaarten en voer dit gesprek aan de hand van de stappen op de achterzijde van deze kaart.

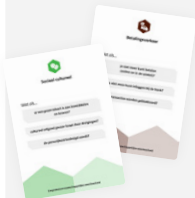
Zie de achterzijde voor het stappenplan.

Stappen

1. Onderwerpen verkennen

Leg alle onderwerpskaarten met de afbeelding naar boven op tafel. Lees de beschrijvingen en bespreek of de weerbaarheid van uw organisatie op dit onderwerp hoog of laag is.

2. In gesprek

Kies drie onderwerpen waarop de weerbaarheid van uw organisatie laag is en draai deze om. Bespreek met elkaar de Wat als...-vragen. Wat betekent dit voor onze organisatie?

3. Weerbaarheid verhogen

Bespreek met elkaar de mogelijkheden om weerbaarder te worden op deze onderwerpen. Welke acties zijn hiervoor nodig? Afspraken en vervolgstappen kunnen worden genoteerd op de hiervoor bestemde kaart of op een apart vel.

Weerbaarheid is een taak van ons allemaal

Onze open en vrije samenleving is sterk afhankelijk van de wereld om ons heen. Dreigingen tegen onze nationale veiligheid houden zich namelijk niet aan onze landsgrenzen. Een veranderende wereld betekent ook dat dreigingen veranderen. We moeten daarom ook de manier waarop we onszelf beschermen aanpassen. Een sterke samenleving kan schokken aan. Dat is een taak van ons allemaal: overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, inwoners.

Lees verder op de achterzijde.

Iedereen heeft een rol te vervullen in het beschermen van onze nationale veiligheidsbelangen. Het is daarom belangrijk om te weten wat ons kan bedreigen en hoe we onszelf weerbaar kunnen maken.

Weerbaarheid betekent dat je hebt nagedacht over wat er kan gebeuren en wat daarvan de gevolgen zijn. Wat is de impact als belangrijke voorzieningen uitvallen? Welke voorbereidingen kan de organisatie treffen om te voorkomen dat dit gebeurt? En wat kunnen wij doen om de continuïteit van de samenleving te garanderen?

Onderwerpen

Beschikbaarheid van mensen en middelen

Betalingsverkeer

Betrouwbaarheid van informatie

Continuïteit democratie, rechtstaat en overheid

Digitale voorzieningen

Economie en handelsstromen

Energievoorziening

Fysieke ruimte

Infrastructuur

Overzicht onderwerpen

Maatschappelijke onrust en sociale stabiliteit

Mobiele telefonie

Plaats- en tijdbepaling

Sociaal cultureel

Transport

Vluchtelingenstromen/grootschalige evacuatie

Water en voedsel

Zorg

Beschikbaarheid van mensen en middelen

zoals inzet van medewerkers of voorraden

Verschillende (neven)effecten van het conflict zullen een groot beroep doen op onze beroepsbevolking en voorraden. Het kan zijn dat de werkloosheid toeneemt omdat er veel meer mensen nodig zijn voor zorg – of defensiegerelateerd werk. Bepaald werk kan daardoor niet meer worden uitgevoerd. Er moet dan gekeken worden waar de prioriteiten liggen en hoe mensen verdeeld kunnen worden om de meest essentiële processen doorgang te laten vinden, maar ook de samenleving draaiende te houden.

Gesprekstool maatschappelijke weerbaarheid

Beschikbaarheid van mensen en middelen

Wat als...

**je medewerkers mantelzorg niet meer
kunnen combineren met werk?**

**de fysieke gezondheid van medewerkers
in gevaar komt?**

**je te maken krijgt met schaarste van
medewerkers?**

Betalingsverkeer

Tegenwoordig betalen we bijna alleen nog maar met een bankpas of mobiele telefoon. We hebben minder vaak contant geld op zak. Het stelsel van betalingsverkeer staat dagelijks onder druk. Stroomuitval, of een cyberaanval op banken, kan er in het ergste geval toe leiden dat het digitale betalingsverkeer enige tijd niet werkt. Hierdoor kunnen industrieën en sectoren tot stilstand komen, dit kan ook zorgen voor maatschappelijke onrust.

Betalingsverkeer

Wat als...

**je niet meer kunt betalen
(online en in de winkel)?**

je niet meer kunt inloggen bij de bank?

transacties worden geblokkeerd?

Betrouwbaarheid van informatie desinformatie

In het geval van een hybride conflict kan er door statelijke, of daaraan gelieerde, actoren onware, misleidende informatie worden verspreid. Dit heeft als doel om de publieke opinie in Nederland te beïnvloeden, polarisatie te vergroten, of schade aan te brengen aan onze samenleving, democratie of de volksgezondheid. Er wordt hiervoor onder andere gebruik gemaakt van desinformatie, misinformatie, malinformatie, en gemanipuleerd beeldmateriaal op verschillende (sociale) media.

Gesprekstoel maatschappelijke weerbaarheid

Betrouwbaarheid van informatie

Wat als...

desinformatie het algemene publiek beïnvloedt?

het overgrote deel van Nederland de traditionele media niet meer gelooft?

de polarisatie wordt vergroot door de verspreiding van desinformatie?

Continuïteit democratie, rechtstaat en overheid

Een (hybride) internationaal conflict kan invloed hebben op de Nederlandse democratie en rechtstaat. Bijvoorbeeld door polarisatie en maatschappelijke onrust. Het is ook denkbaar dat statelijke actoren actief zullen proberen democratische en rechtstatelijke processen te beïnvloeden of stil te leggen. Bijvoorbeeld door verkiezingsuitslagen te beïnvloeden.

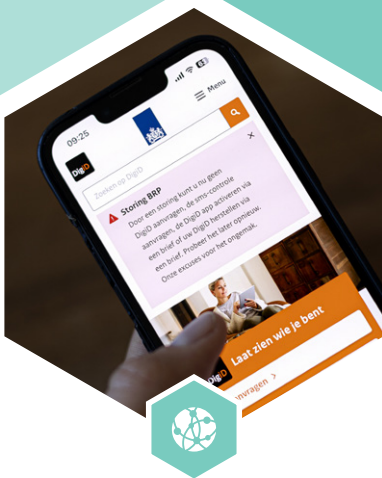
Continuïteit democratie, rechtstaat en overheid

Wat als...

**rechtstatelijke processen in het geding komen
door statelijke inmenging?**

**statelijke actoren actief de polarisatie in
Nederland proberen te vergroten?**

verkiezingen doelwit worden van beïnvloeding?

Digitale voorzieningen

Door vergaande digitalisering is de Nederlandse maatschappij in toenemende mate afhankelijk van digitale systemen. Dit geldt voor vitale processen, maar ook voor digitale processen van Nederlanders zelf. Het is denkbaar dat Nederlandse overheden, bedrijven en organisaties door een (hybride) conflict doelwit worden van cyberaanvallen. Dit kan grote verstoringen bij lokale overheden en problemen op persoonlijk niveau veroorzaken.

Digitale voorzieningen

Wat als...

je ICT-systemen gesaboteerd worden?

er gevoelige bedrijfsdata gestolen wordt?

je niet meer in de cloud kunt inloggen?

Economie en handelsstromen

Nederland is één van de meest open economieën ter wereld. Dit heeft ons veel welvaart opgeleverd, maar maakt ons ook kwetsbaar. Een internationaal conflict kan grote invloed hebben op de toevoer van producten en goederen en kan economische schade opleveren voor het Nederlandse bedrijfsleven. De identificatie van deze risicovolle strategische afhankelijkheden is een complex proces, maar essentieel voor het weerbaarder maken van onze economie én samenleving.

Gesprekstoel maatschappelijke weerbaarheid

Economie en handelsstromen

Wat als...

**import en export met China/India
niet meer mogelijk is?**

we te maken krijgen met hele hoge inflatie?

**onze toeleveringsketens niet
meer functioneren?**

Energievoorziening

In het geval van een conflict kan er grote druk komen te staan op de energievoorziening. Dit kan leiden tot een onbetrouwbaar energienetwerk en (langdurige) uitval. Het is lastig om voor te stellen wat de impact is wanneer mensen thuis geen verwarming, warm water, en elektriciteit meer hebben. Ook kan er geen brandstof meer beschikbaar zijn bij tankstations.

Energievoorziening

Wat als...

de stroom langdurig uitvalt?

er geen verwarming en warm water is?

er geen benzine meer beschikbaar is?

Fysieke ruimte

De investeringen in extra defensiemateriaal en intensivering van voorbereiding op conflict betekent ook dat er meer fysieke ruimte nodig is om dit materiaal te stallen, ermee te oefenen, en te onderhouden. In het geval van een escalerend (hybride) conflict is er bovendien meer ruimte nodig voor de verplaatsing van mensen en materieel. Het Nederlandse en Europese wegen- en spoornet zal hiervoor ook gebruikt worden en dat zal verdringing tot gevolg hebben.

Fysieke ruimte

Wat als...

**er gebieden woongebied ter beschikking van
Defensie gesteld moet worden?**

**natuurgebieden plaats moeten maken
voor oefenterreinen?**

**het straatbeeld meer tekenen van
oorlogsvoering gaat vertonen?**

Infrastructuur

kabels, leidingen, wegen, spoor en vaarwater

Het Nederlandse wegennet, spoor en vaarwater zijn voorbeelden van vitale infrastructuur die essentieel is voor de Nederlandse én Europese samenleving. Nederland is ook een knooppunt voor datakabels. Onder de Noordzee liggen kritieke verbindingen voor bijvoorbeeld internet. Al deze infrastructuur kan daarom een doelwit worden van cyberaanvallen, sabotage, of andersoortige verstoringen door kwaadwillenden.

Infrastructuur

Wat als...

bruggen niet meer open of dicht kunnen?

mensen niet meer naar werk kunnen komen?

het internet maar zeer beperkt werkt?

Maatschappelijke onrust en sociale stabiliteit

Toenemende polarisatie, desinformatie en meerdere vormen van buitenlandse inmenging als gevolg van een (hybride) conflict kunnen leiden tot maatschappelijke onrust. Dit heeft invloed op de sociale stabiliteit van de Nederlandse samenleving. Maatschappelijke onrust kan zich uiten in protesten, bijvoorbeeld door belangengroepen of activisten.

Maatschappelijke onrust en sociale stabiliteit

Wat als...

de straten overspoeld worden door protesten?

de maatschappij extreem polariseert?

**er veel desinformatie wordt verspreid waardoor
de publieke opinie wordt beïnvloed?**

Mobiele telefonie

telecommunicatie

Uitval van spraak, internet- of datadiensten heeft grote economische en maatschappelijke gevolgen. Niet alleen op hoe we met elkaar communiceren, maar ook op hoe onze netwerk- en informatiesystemen met elkaar communiceren. Bovendien is telecommunicatie een essentieel onderdeel van veel vitale sectoren.

Gesprekstool maatschappelijke weerbaarheid

Mobiel

Wat als...

je niet meer mobiel kunt bellen?

je geen mail meer kunt versturen?

je niet bij belangrijke gegevens kan komen?

Plaats- en tijdsbepaling

waaronder gps

De verstoring van plaats- en tijdsbepaling kan leiden tot verstoring van verschillende (vitale) diensten.

Uitval van gps-systemen heeft daarnaast grote invloed op de mogelijkheid om te navigeren.

Transportsystemen en distributiekanaal kunnen stil komen te liggen en toevoer van levensmiddelen of materialen kan haperen.

Plaats- en tijdsbepaling

Wat als...

gps-navigatie niet meer werkt?

**bezorging van boodschappen en pakketten
niet meer mogelijk is?**

vliegtuigen niet meer kunnen opstijgen?

Sociaal cultureel

onderwijs, media, cultureel erfgoed

Doorgang van kwalitatief onderwijs, onafhankelijkheid van media en ongehinderde persvrijheid zijn essentiële onderdelen van een democratie. Ten tijde van een (hybride) conflict kunnen deze onderdelen van onze samenleving ook doelwit worden. Juist wanneer er veel aandacht uitgaat naar de bescherming van vitale sectoren is het belangrijk om ook sociaal culturele sectoren te beschermen.

Sociaal cultureel

Wat als...

**er een groot tekort is aan lesmiddelen
en leraren?**

cultureel erfgoed gevaar loopt door dreigingen?

de persvrijheid bedreigd wordt?

Transport

personen- en goederenvervoer

Aanval of sabotage van de infrastructuur kan invloed hebben op je mogelijkheid om van A naar B te komen binnen Nederland. Bijvoorbeeld naar familie, huis of werk. Als de Nederlandse infrastructuur onder druk komt te staan, door sabotage of doordat Defensie de ruimte nodig heeft in geval van een conflict, dan komt ook het goederenvervoer onder druk te staan. Dat raakt de toevoer van voedsel, medicijnen en essentiële middelen voor industrie en publiek.

Transport

Wat als...

snelwegen worden afgesloten?

het openbaar vervoer niet meer rijdt?

vrachtwagens niet meer de weg op mogen?

Vluchtelingenstromen/ grootschalige evacuatie

Mochten er – als gevolg van een internationaal conflict – grote vluchtelingenstromen op gang komen, die niet meer in de reguliere vluchtelingenopvang terecht kunnen, dan kan dat een ontwrichtend effect hebben op de Nederlandse samenleving. Het wegennet en spoor kan overbelast raken door grote mensenmassa's en het kan zijn dat er een groter beroep gedaan wordt op voorzieningen zoals drinkwater en elektriciteit.

Maatschappelijke onrust en sociale stabiliteit

Wat als...

**er veel oorlogsvluchtelingen naar
Nederland komen?**

**Nederlanders in het buitenland
geëvacueerd moeten worden?**

**het werk van humanitaire organisaties
bemoeilijkt wordt?**

Water en voedsel

Het uitvallen van drinkwatervoorzieningen kan flinke overlast geven. Bij mensen thuis, in ziekenhuizen en bij bedrijven. Wanneer distributiestromen verstoord worden, door bijvoorbeeld een dreiging op het wegennet of de scheepvaart, kan het zijn dat supermarkten niet meer bevoorraad kunnen worden. Ook kunnen drinkwatervoorzieningen of voedselproducenten doelwit worden van sabotage.

Water en voedsel

Wat als...

er vervuild water uit de kraan komt?

er tekorten aan voedsel ontstaan?

er geen water meer uit de kraan komt?

Zorg

De toegankelijkheid van reguliere zorg kan snel afnemen door het uitbreken van een epidemie of pandemie, zoals bijvoorbeeld door COVID-19. Dit kan ook gebeuren door de inzet van Nederlandse zorg voor gewonden bij een militair conflict. Ook kunnen ziekenhuizen het doelwit worden van cyberaanvallen. Artsen hebben daardoor geen toegang tot digitale patiëntengegevens. Dit kan ook problemen opleveren voor bedrijven, wanneer medewerkers minder toegang hebben tot behandelingen of medicatie.

Zorg

Wat als...

de ziekenhuizen overvol raken?

de reguliere zorg in de verdringing raakt?

**de zorg in een ziekenhuis uitvalt door
een cyberaanval?**

Acties en vervolgstappen

Schrijf hieronder de acties en vervolgstappen op die uit het gesprek voortkomen.

[illegible]